

SOCIALNI VIDIKI RAZVOJA

Razvoj ima vedno svoje socialne vzroke in posledice. Zanemarjanje socialnih vidikov razvoja lahko privede do napačnih strateških usmeritev in do nepotrebnih družbenih stroškov, ekonomskih izgub in do socialne in ekonomske stagnacije. Velja pa tudi obratno; povečanje konkurenčnosti je pogoj za ureditev ali odpravo nekaterih socialnih problemov, socialna dinamika in sprejemljivost sprememb je večja v ekonomsko uspešnem okolju.

Velika postopnost nekaterih socialnih (še bolj pa demografskih) danosti zahteva dolgoročni strateški razmislek pri odločitvah o spremembah socialnih sistemov in/ali sistemov, s katerimi si prebivalci v posamezni družbi zagotavljajo socialno zaščito. Ena takšnih sprememb je podaljševanje pričakovanega trajanja življenja, ki skupaj z manjšo rodnostjo ne omogoča več nadaljevanja enakega ravnanja in organiziranja celotnega družbenega življenja. Dolgoživa družba je dejstvo, ki se mu morajo prilagoditi in ga upoštevati tako ekonomski kot socialni sistemi, med njimi še posebej sistemi pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja, če hočejo biti uspešni tudi dolgoročno.

Slovenija je z vidika meril človekovega razvoja visoko razvita evropska država. Socialna zaščita ljudi in vloga države je visoka, neenakosti so relativne majhne, revščina upada. Toda nizka stopnja socialnega kapitala predstavlja v Sloveniji eno ključnih razvojnih ovir.

Slovenija mora vzpostaviti sistemske pogoje za razvoj pluralistične civilne družbe in večjo socialno enakopravnost. To zahteva razvoj nevladnega sektorja, mrežno organiziranost neprofitnih organizacij ter partnerski odnos med državo, podjetji in civilno družbo. Povečanje socialnega kapitala zahteva večje zaupanje, sodelovanje in strpnost v družbi.

Slovenija potrebuje tudi modernizacijo socialne zaščite. Reforma socialne države zahteva bolj ciljno naravnano javno financiranje socialnih pomoči. To pomeni spodbujanje državljanov, da se aktivno vključijo v družbo in sami prevzamejo del odgovornosti za izboljšanje svojega položaja.

Slovenija mora izboljšati stanovanjske in bivalne pogoje. Tako bo pospešila predvsem gradnjo neprofitnih stanovanj, spodbudila nove oblike financiranja in omogočila boljše pogoje bivanja za socialno najbolj ogrožene.

Stanje in problemi

Družbena kohezivnost je povezana (i) z vlogo socialne države, ki preprečuje (preveliko) družbeno neenakost in s tem izključenost, (ii) s čim nižjo stopnjo družbene anomalije, ki se izraža v pojavih, kot so kriminaliteta, odvisnost od drog in alkohola, samomorilnost itd., (iii) z razvitostjo civilne družbe, ki omogoča aktivno participacijo v nevladnih organizacijah in solidarnost, (iv) z obstojem neformalnih omrežij bodisi na prijateljski, kolegijalni ali sosedski podlagi, v katera so vpeti posamezniki in ki jim omogočajo občutek pripadnosti in emotivno varnost. Najrazvitejše moderne družbe imajo visoko stopnjo družbene kohezivnosti. Izstopajo predvsem skandinavske države in države Beneluxa – države z razvitimi mehanizmi socialnega partnerstva, ki po eni strani preprečujejo družbeno izključenost, po drugi strani pa blažijo konflikte med različnimi družbenimi skupinami. Za tranzicijske družbe velja, da obstajajo precejšnje razlike glede družbene kohezivnosti, v večini pa je relativno nizka.

Neenakost se običajno meri z razlikami v dohodkih, zelo malo pa je vednosti o razlikah v premoženju in/ali kapitalu (vrednostni papirji, nepremičnine). Slovenija sodi med države z relativno nizko stopnjo dohodkovne neenakosti. Leta 1998 je 60 % celotnega dohodka gospodinjstev v Sloveniji izviralo iz zaposlitve, 6 % iz samozaposlitve, 25 % dohodka so predstavljale pokojnine in 6 % socialni prejemki. V primerjavi z letom 1993 se je delež socialnih prejemkov zvišal za 1,5 odstotnih točk, delež dohodka iz zaposlitve za 2 odstotni točki, delež pokojnin pa za 4 odstotne točke. Količnik neenakosti porazdelitve dohodka (merjen z razmerjem med 20% populacije z najnižjimi dohodki in 20 % tistih z najvišjimi dohodki) je v letu 2000 znašal 3.2 in je bil za 0.8 odstotne točke nižji kot v takratni EU-15. Nizko stopnjo dohodkovne neenakosti izkazuje tudi Ginijev količnik (0.28 v letu 1999, vir: Human Development Report 2004).

Revščina, kot najbolj drastična oblika neenakosti, v Sloveniji ni visoka in od leta 1997 po uradnih podatkih celo nekoliko upada. Leta 2000 je bila stopnja tveganja revščine 12,9%, leta 1997 pa 14%. Imamo tudi dokaj učinkovito socialno politiko, saj bi bila brez socialnih transferjev stopnja tveganja revščine višja kar za 7.1 odstotnih točk. Tudi subjektivna ocena revščine (gre za stališča anketiranih o njihovih zmožnostih preživetja) kaže, da se občutek materialne prikrajšanosti v obdobju 1993–2001 zmanjšuje. Kljub temu pa se zdi, da je družbi prisoten nek splošen občutek naraščajoče revščine. To kaže, da imamo v Sloveniji prikrita razsežja neenakosti in socialne izključenosti. Po eni strani gre za težko sprejemljive razlike v rasti prejemkov iz dela, po drugi strani pa za rast premoženjskih razlik. O teh sicer ni posebej zanesljivih podatkov, vendar je dejstvo, da so se v obdobju tranzicije in skozi procese privatizacije, poprivatizacijske lastniške konsolidacije in denacionalizacije bistveno povečale. Teh procesov ni spremljala ustrezna davčna in nadzorna regulativa ter praksa. Opremljenost s trajnimi potrošnimi dobrinami (stanovanje, osebni avtomobili) v Sloveniji ni toliko različna, da bi lahko bila pglavilni razlog za občutek materialne deprivacije; ker pa ta obstaja, je možen vzrok zanjo tudi zadolženost in nezmožnost vzdrževanja obstoječih trajnih dobrin. Veliko ljudi ima zato občutek vedno večjega bremena, ki ga posest (lahko) predstavlja.

Glede splošne kvalitete življenja, kot jo meri »indeks človekovega razvoja«, je Slovenija uvrščena v skupino visoko razvitih držav in sicer na 29. mesto. Tudi po (ne)enakosti med spoloma je Slovenija na 29. mestu, pred vsemi postsocialističnimi državami, vendar pa za vsemi članicami EU. Potrošnja alkohola na prebivalca je v Sloveniji med najvišjimi v Evropi, izrazito visoka je tudi stopnja samomorilnosti (*Human Development Report 2000*). Glede stopnje kriminalitete pa Slovenija, primerjalno gledano, velja za dokaj varno državo.

Participacija v civilnodružbenih asociacijah, posebej tistih, ki so za družbeno kohezivnost najbolj relevantne, je v Sloveniji dokaj visoka – v vrhu evropskih držav. Vendar pa sta za sektor nevladnih organizacij značilni neustrezna struktura ter šibkost finančnih in organizacijskih resursov. Tudi delež ljudi, zaposlenih v neprofitno-volunterskem sektorju, je v Sloveniji zelo nizek (0.7 %). Nekateri kazalci (npr. stopnja zaupanja v sosede, ki je v Sloveniji relativno visoka) posredno kažejo na trend krepitve socialnih omrežij.

Socialni kapital označuje vključenost posameznika ali kolektivnih akterjev v družbena omrežja. Določeni cilji in projekti zahtevajo sodelovanje in podporo okolja in če sta posameznik ali skupina sposobna pridobiti to podporo, govorimo o visoki stopnji socialnega kapitala. Drugače povedano: zaupanje in kooperativnost kot sestavini socialnega kapitala sta temelj za vzpostavljanje prožnih organizacijskih oblik koordinacije (projektne organizacija) in intermediarnih struktur. Študija Svetovne banke o povezavi med socialnim kapitalom in

razvojnimi politikami ter študija OECD o povezavi med človeškim in socialnim kapitalom v razvitih (post)industrijskih državah kaže, da socialni kapital narašča, oziroma da je kot razvojni resurs prisoten zlasti v majhnih (zahodnoevropskih) državah, posebej v Skandinaviji. Tu gre za družbe znanja, kjer ravno socialni kapital omogoča hitro povezovanje virov znanja z uporabniki.

Socialni kapital lahko približno izmerimo s stopnjo generaliziranega zaupanja, indeksom aktivnega članstva v nevladnih organizacijah in preživljanjem časa v društvih ter prostovoljnih asociacijah. V skupino držav z visoko stopnjo socialnega kapitala se uvrščajo le države, ki sodijo v razvojno jedro. Le dve državi iz skupine najbolj razvitih pa nimata visokih stopenj socialnega kapitala. Slovenija se nahaja v skupini držav s srednjo stopnjo socialnega kapitala. V tej skupini so še nekatere bolj razvite post-socialistične družbe (Češka, Slovaška, Estonija) in pa ob Franciji, ki sodi med razvite evropske države, tudi nekatere države iz t.i. južnega krila Evropske unije (Grčija, Italija). Obstaja dokaj trdna osnova za trditev, da se je v Sloveniji po letu 1992, ko je bila prvič opravljena raziskava *World Values Study*, nekoliko povečala zaloga socialnega kapitala. Zadnji podatki kažejo tudi rahlo povečanje generaliziranega zaupanja, zlasti pa porast članstva ter aktivne udeležbe v neprofitno-volonterskih organizacijah.

Ugotovimo lahko, da bo še vedno prenizka stopnja socialnega kapitala predstavljala enega ključnih razvojnih problemov Slovenije. Zaradi tega se bomo soočali s podoptimalno izkoriščenostjo človeškega in intelektualnega kapitala, pomanjkljivo koordinacijo med politično-administrativnim sektorjem, gospodarstvom in civilno družbo, slabim delovanjem projektnega in asociacijskega tipa organizacij ter šibkostjo intermediarnih struktur. To bo posebej problematično v tistih procesih, ki zahtevajo intenzivne komunikacijske procese in nekonvencionalne spontane rešitve problemov.

Socialna zaščita je ena bistvenih javnih funkcij in inštrumentov, ki jih ima država, da lahko prebivalcem zagotavlja relativno enake možnosti razvoja in nediskriminatorne pogoje dostopa in izkoriščanja priložnosti. V njenem okviru so sistemi socialne varnosti (skupaj s fiskalno ureditvijo) tudi inštrument za obvladovanje tistih družbenih disfunkcij in neenakosti, ki lahko nekaterim posameznikom in skupinam onemogočajo izkoriščanje in razvijanje svojih potencialov, drugim pa omogočajo neupravičene prednosti pri dostopu do javnih dobrin in pridobivanju večjega dohodka in premoženja.

Bistveni element socialne varnosti je zaposlitev. Sistemi socialne varnosti niso namenjeni zagotavljanju zaposlitve, temveč nadomeščanju izpadlega dohodka ter blaženju stisk in težav tistih, ki so ostali brez dela. Njihova primarna in še premalo razvita funkcija pa je tudi podpora pri ponovni vključitvi v aktivnost in spodbujanje za sprejem in pridobitev dela. Nejasna in za posameznika tanka ločnica med "pomočjo in spodbudo" na eni strani ter "pomočjo in potuho" na drugi strani ne more izbrisati dejstva, da je posameznikom v materialni ali socialni stiski potrebno pomagati in da je najboljša pomoč tista, ki bo posameznika usposobila za vključitev v aktivno življenje ali za čimdaljše ostajanje v aktivnosti.

Socialni denarni prejemki iz sistemov socialne varnosti so v Sloveniji v številnih primerih tako visoki, da posameznika ne spodbujajo k iskanju nebstveno višjih dohodkov iz aktivnosti, po drugi strani pa so kot pomoč za del najbolj ogroženih posameznikov še vedno prenizki. Razmerje do povprečne plače ali do plače v referenčnem obdobju je za nadomestila (za čas bolezni in rojstva otroka) še vedno visoko, kriterij za začetek pridobivanja nadomestila

pa praviloma nima korenčne dobe. S kriteriji za njihovo trajanje se večinoma samo povečujejo stroški sistemov, ki so pristojni za odobritev nadomestila, na samo dolžino pa tako ali tako ne vplivajo. To velja predvsem za boleznine. Sicer dobri inštrumenti spodbud pa zaradi administrativne neprijaznosti, ki jo čutijo tako delojemalci kot delodajalci, niso dovolj izkoriščeni.

Storitve javnih služb so prebivalcem geografsko in ekonomsko relativno dobro in enakomerno dostopne. Plačilo storitev je porazdeljeno med javne in zasebne vire, vendar se večjemu deležu različnih oblik zasebnega financirajo upirajo tako izvajalci kot uporabniki. Obstaja premalo spodbud za večjo vlogo nevladnega sektorja kot ponudnika storitev. Mnogo uporabnikov tudi meni, da so storitve in njihovo izvajanje v javni službi (predvsem kadar jih izvajajo javni zavodi) še vedno premalo prilagojene potrebam uporabnika, in bolj načinu in tehniki, ki jo zagovarjajo izvajalci. Pogosto pa se splošna dostopnost storitev zmanjšuje prek drugih mehanizmov regulacije, ki prednostno omogočajo dostopnost članom določenih profesionalnih, stanovskih in drugih združenj in obenem drugim otežujejo dostopnost ter jim podaljšujejo čakalne vrste predvsem za zdravstvene in socialne storitve.

Stanovanjski in bivalni pogoji. V Sloveniji na prvi pogled ni velikih stanovanjskih problemov; lastništvo stanovanj je bistveno višje kot v večini evropskih držav, stanovanj je več kot je gospodinjstev, v regijah z razvojnimi problemi je presežek stanovanj. V teh pogojih pa si mlade družine zelo težko zagotovijo stanovanje; na tržišču in v ponudbi ni dovolj neprofitnih stanovanj (vključno s socialnimi jih primanjkuje okoli 9.000). Nakup stanovanja je zaradi nerazvitih finančnih instrumentov (hipotekarno bančništvo) odvisen predvsem od lastnega varčevanja, česar ukrepi, ki dodatno spodbujajo varčevanje, ne morejo rešiti. Zamenjava stanovanj in najem od imetnikov stanovanjske pravice je otežen zaradi tega, ker lastniška stanovanja ostajajo v posesti in zasedenosti tudi potem, ko za lastnike niso več najbolj funkcionalna. Obstoječe razmere niso prijazne za formiranje novih družin in ne ustvarjajo pogojev, v katerih bi se mladi hitreje odločali za samostojno življenje in za otroke. Stanovanjsko stanje v Sloveniji je za nekatere prebivalstvene skupine še izrazito slabše; primanjkuje stanovanj za skupine z posebnimi potrebami (za bivalne skupnosti), zavetišč za brezdomce in za Rome. Poleg tega ni možnosti za zasilno in začasno namestitvev, ki bi reševala stanovanjski problem ljudi, ki se znajdejo brez strehe nad glavo.

Zdravje. Zdravje omogoča kvalitetno življenje in produktivno udejstvovanje in je univerzalna civilizacijska vrednota ter ena od človekovih pravic. Kazalci zdravja populacije odražajo stopnjo oziroma rezultat družbenega in ekonomskega razvoja, hkrati pa je dobro zdravje tudi pogoj za gospodarsko rast, razvoj in polno participacijo v družbi. Najbolj dolgožive in zdrave so države z visokim bruto domačim proizvodom, visokim socialnim kapitalom in manj družbenimi neenakostmi.

Socialno ekonomske determinante bistveno vplivajo na zdravje oziroma umrljivost tudi v Sloveniji; revščina in druge dimenzije socialnoekonomske deprivacije posameznika/posameznico prizadenejo ne le same po sebi, temveč pogosto zelo potencirano tudi (ne)posredno preko zdravja. Socialno in ekonomsko deprivilegirane skupine prebivalcev so zdravstveno bolj ogrožene.

Pričakovano trajanje življenja se v Sloveniji v zadnjih dvajsetih letih enakomerno podaljšuje, zaostajamo za približno tri leta za povprečjem EU pri moških in približno za slabo leto pri ženskah. Pričakovano trajanje življenja pri 45. in 65. letu je še bližje povprečju držav EU, kar kaže na to, da izgubljam več mladih življenj. Vodilni vzroki smrti, to so srčnožilne bolezni,

rak in poškodbe, se v Sloveniji ne razlikujejo od drugih razvitih držav, vendar prebivalci Slovenije umirajo prej in pogosteje zaradi teh bolezni kot prebivalci razvitih držav EU. Po pregledu izgubljenih letih potencialnega življenja, ki prikazujejo izgubljena leta zaradi smrti pred 65. letom, pa so vodilni vzroki samomor in nezgode. Najpogostejši vzroki hospitalizacij so v Sloveniji, kot v drugih razvitih državah, bolezni srca in ožilja, rak, poškodbe in zastrupitve, bolezni prebavil, sečil in spolovil. V ambulantno specialistični dejavnosti smo priča hitremu porastu pregledov na področju kroničnih bolezni in pomembnemu porastu tudi pri obiskih v psihiatrični dejavnosti.

Sistem zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja se sooča z velikim povpraševanjem državljanov po zdravstvenih storitvah. Ob hitrem razvoju medicinskih znanosti in tehnologije to omogoča povečanje ponudbe tudi najdražjih storitev. Oboje povečuje odhodke za zdravstvo. Pojavljajo se še stroški zaradi uvajanja novih programov, kot so podaljšano bolnišnično zdravljenje, nega na domu, nega v domovih za ostarele, ipd.

Kulturni in civilizacijski vzorci. Kultura kot integracijski element in element socialnega kapitala ni le dejavnost (kulturna produkcija), temveč način delovanja ljudi v vsakdanjem življenju in/ali splet različnih civilizacijskih vzorcev. Izkazuje se v odnosu do tradicije in civilizacijske dediščine, v sprejemljivosti do novega in v strpnosti do drugačnega.

Izzivi, cilji, usmeritve in ukrepi

Socialna vključenost. Socialno vključevanje se v Sloveniji sooča z naslednjimi glavnimi izzivi: (i) razvoj vključujočega trga dela in spodbujanje zaposlovanja kot pravice in možnosti za vse, (ii) odpravljanje izobrazbenega primanjkljaja brezposelnih in širitev možnosti za vključevanje v programe aktivne politike zaposlovanja (glej poglavje 2 drugega dela), (iii) zagotavljanje ustreznih bivalnih razmer za vse, (iv) izboljšanje zagotavljanja storitev in (v) zagotavljanje ustreznega dohodka in sredstev za človeka dostojno življenje

Anomija. Kako zmanjševati opažene anomične in dezintegracijske pojave, ki izrazito slabijo kvaliteto človeškega kapitala, saj se izgubljajo dragoceni potenciali (v primeru samomorilnosti se to dogaja dobesedno), zmanjšuje pa se tudi zaloga socialnega kapitala (razmah kriminalitete prispeva k zmanjševanju medsebojnega zaupanja, ki je ena od temeljnih sestavin socialnega kapitala)? S spodbujanjem ukrepov, kot so razni programi boja proti alkoholizmu in drogam, pa tudi z zakonskimi rešitvami. Posebej velja izpostaviti:

- Namenjanje večje vloge in pomena nevladnim organizacijam in skupinam za samopomoč, tako da bi bila uporabnikom ponujena možnost enakovredne izbire med različnimi opcijami, npr. odvajanja od drog.
- Okrepljeno izobraževanje javnosti in določenih ciljnih populacij (npr. mladine) o resnični naravi omenjenih pojavov.
- Integriranje znanj o različnih anomičnih pojavih z namenom ugotavljanja njihove medsebojne povezanosti.
- Razvoj socialne ekonomije.

Civilnodružbena participacija. Potrebno je vzpostaviti sistemske pogoje za razvoj pluralistične civilne družbe, ki bo prispevala h krepitvi družbene kohezivnosti. V večji meri je treba spodbujati razvoj civilne družbe preko aktivnega vložka državljanov, na primer skozi ustrezno davčno politiko, ki bo omogočila, da del svojih davčnih obveznosti usmerijo na tista

področja, na katerih vidijo svoj življenjski interes. Kot kratkoročni ukrep predlagamo študijo, ki bi analizirala pomen posameznih tipov nevladnih organizacij za krepitev družbene kohezivnosti ter evalvacijo s strani države financiranih programov, ki jih izvajajo te organizacije.

Socialni kapital. Z namenom ohranitve trenda naraščanja socialnega kapitala in njegove okrepitve lahko vsebinsko opredelimo tri področja, na katera se morajo usmeriti ukrepi. Gre za krepitev (i) neprofitno-volonterskega sektorja (civilne družbe), (ii) projektnih, timskih in mrežnih oblik organiziranosti in (iii) povezovanja podjetij s svojim okoljem (tako za oblikovanje nekapitalskih oblik povezovanja med podjetji kot za povezovanje podjetij z viri znanja). Prioritetni ukrepi – ki bi morali vključevati tudi institucionalne vidike; zlasti zagotavljanje pravne zaščite, kar je pomembno za razmah zaupanja v družbi - za krepitev socialnega kapitala so:

- a/ Tesnejše povezovanje šolskega sistema ter vključevanje učencev, dijakov in študentov v nevladne organizacije ter prostovoljno delo. Že zdaj imajo nekatere srednje šole v sklopu izbirnih predmetov predvideno prostovoljno delo. Predmeti, ki se navezujejo na državljansko vzgojo, etiko in religijo, se lahko izvajajo kot prostovoljno delo v okviru nevladnih organizacij in lokalnih pobud.
- b/ Z različnimi ukrepi na ravni zakonodaje, finančnih in simbolnih spodbud bomo povečali pomen in privlačnost članstva in delovanja v neprofitno-volonterskem sektorju. Nevladne organizacije, če so organizirane kot nepridobitne dejavnosti, so že zdaj deležne ugodnejše davčne obravnave. V okvir obstoječih olajšav za donacije pri davku od dohodka pravnih oseb in dohodnini bi bilo smiselno vključiti tudi izdatke za nevladne organizacije, saj bi s tem ciljno usmerili olajšave na to področje, ne da bi povečali skupen obseg olajšav. Država si bo tudi prizadevala vzpostaviti partnerske odnose z neprofitno-volonterskim sektorjem. Na univerzi in v medijih bomo temu sektorju posvečali več pozornosti. Z različnimi instrumenti je treba spodbuditi lokalne skupnosti in njihovo samoorganizacijo. V tej zvezi se lahko pomembne inovacije sprožijo v študijskih krožkih kot obliki spodbujanja izobraževanja odraslih in skupinskega neformalnega učenja. Te oblike so prisotne tudi pri nas, vendar jih je treba bolj spodbujati.
- c/ Več spodbud bomo namenili timske delu in projektnim skupinam (oz. projektnemu ali mrežnemu načinu organizacije) na različnih področjih, od univerze, študija, raziskovanja (interdisciplinarnost) do industrije in političnega odločanja. Socialni kapital je predpostavka za tak način kooperativne »igre«, vendar začeta in uspešna kooperacija poveča zaupanje in nadaljnjo pripravljenost za sodelovanje.
- d/ Podobno velja za razne oblike funkcionalnega povezovanja v smislu grozdov in konzorcijev manjših podjetij. Ta se sicer ravna po tržni logiki, vendar lahko izdatno racionalizirajo svoje poslovanje in dosežejo večje učinke, če se odločijo za sodelovanje. Pri tem so v pomoč spodbude s strani države. To je funkcionalno tako z vidika konkurenčnosti podjetij kot z vidika povečevanja zaupanja in vzpostavljanja optimalnega razmerja med tekmovalnostjo (navzven) in kooperativnostjo (navznoter) (glej poglavje 1 drugega dela).
- e/ Odločnejši razvoj socialne ekonomije, kot so kooperative in druge oblike socialnih podjetij. Socialna ekonomija ni le najprimernejši instrument za socialno integracijo marginalnih skupin prebivalstva, temveč lahko v povezavi z volonterskim sektorjem prispeva tudi h gospodarski rasti, predvsem pa zmanjšuje potrebo po pasivnih socialnih transferih. Za razvoj socialne ekonomije potrebujemo spodbudne institucionalne pogoje (pravni sistem, fiskalni okvir) ter aktivno promocijo skozi usposabljanje volonterjev in profesionalnih menedžerjev.

Socialna zaščita. Osnovni cilj socialne zaščite ostaja tudi v prihodnje posameznikom in družbenim skupinam zagotoviti, da bodo ob različnih stiskah dobili pomoč in podporo pri premagovanju težav in vključevanju v družbeno okolje. Pri tem pa je treba upoštevati tudi nove okoliščine; ki izhajajo iz globalizacije in pritiska po konkurenčnosti ter demografskih trendov. S tem se sooča celotna eu, povsod se pripravljajo na korekcije in reforme socialne države – v smislu večje individualne odgovornosti za izobraževanje, večjega pomena javno-privatnega partnerstva ter tretjega sektorja (civilne družbe) - ki jo lahko ohranimo le, če se prilagodi novim izzivom in trendom. več analitične pozornosti bi bilo treba posvetiti t.i. tretji poti, ki v tem oziru ponuja manj kot dosedanja socialdemokracija, toda več kot neoliberalizem.

Največji izziv za sisteme socialne zaščite je njihova modernizacija in prilagoditev potrebam dolgožive družbe. Ne samo modernizacija delovanja z uvedbo novih tehnologij, temveč spremembe njihove filozofije in strukture delovanja zaradi spremenjenih ekonomskih in socialnih danosti. V tem obdobju bo potrebno zaradi povečevanja deleža in števila ljudi v visoki starosti in/ali tistih, ki potrebujejo dolgotrajno nego, to dejstvo pripoznati kot novo družbeno tveganje in ga vključiti v sistemske rešitve socialne varnosti.

Socialni prejemki in storitve bodo v prihodnje bolj ciljno usmerjeni na posameznike in skupine, ki so v največjih težavah, ter bolj namenjeni pridobivanju in zagotavljanju pogojev, da se bodo prizadeti lahko ponovno vključili, da ne bodo izpadli iz socialnega omrežja, ali da bodo dalj časa ostali v aktivnem življenju. Čm bolj omejene bodo možnosti za neupravičeno kopičenje prejemkov iz različnih virov s ciljem, da bo zagotavljanje socialne varnosti z delovno aktivnostjo tudi ekonomsko najbolj racionalna izbira.

V sistemih socialnega zavarovanja se bo potrebno prilagoditi spremenjenim oblikam aktivnosti in zaslužkom na tej podlagi. Poleg rednega delovnega razmerja za določen in nedoločen čas se predvsem na začetku ter koncu kariere vedno bolj uveljavljajo drugačne in drugače plačane oblike delovnega udejstvovanja, za katere bo potrebno najti bolj ustrezne načine vključevanja v zavarovanje in bolj spodbudne načine plačevanja prispevkov.

V vseh sistemih bo potrebno urediti tudi javno in zasebno partnerstvo pri izvajanju in financiranju programov socialne zaščite. Oba načina skupaj morata biti v službi čimvečje vključitve prebivalcev v zavarovanje, saj se lahko le na ta način ohrani in razvije solidarnost med različnimi skupinami prebivalcev. Solidarnost, ki bi na podlagi veljavnih pravil samo zahtevala vedno večje obvezne dajatve niti socialno niti ekonomsko ne bi bila dolgoročno vzdržna; je pa solidarnost bistveni in konstitutivni element družbe, ki si prizadeva za vključenost.

Stopnja socialne varnosti je pomembno odvisna tudi od dostopa do storitev javnih služb, zlasti zdravstvenih in socialnih. Sistemi morajo zagotavljati enakost v dostopu, pa tudi omogočati prosto izbiro v okviru danih možnosti. Kljub znatni širitvi mrež različnih storitev v zadnjih letih bodo potrebe zaradi staranja in spremenjene socialne patologije, ki jo vse pogosteje označujejo družinsko nasilje, zasvojenosti in težave z duševnim zdravjem, vse bolj usmerjale razvoj teh storitev v naslednjih desetih letih. Uporabniki teh storitev postajajo bolj osveščeni, razvijajo se tudi načini zagovorništva in samoorganiziranje, kar vse bo vplivalo na hitrejšo prilagajanje potrebam uporabnikov.

Izvajalska mreža se bo morala modernizirati. Čeprav naj bi glede na svoj temeljni namen ostala neprofitna, bo v svoje sisteme morala vpeljati več menedžmenta in zagotavljanja večje učinkovitosti. To bo treba spodbuditi tudi z zakonodajo, ki bo ob povečanju odgovornosti organov upravljanja, omogočila večjo fleksibilnost v poslovanju. Spodbujati bo potrebno razvoj neprofitno-volunterskega sektorja in omogočiti zasebno opravljanje storitev, splošne privatizacije zdravstvenih in socialnih služb pa ne predvidevamo.

Stanovanjski in bivalni pogoji. Za ustvarjanje boljše dostopnosti do stanovanj, ki je pogoj za večjo socialno vključenost in odpravo izključenosti, bo potrebno dopolniti oblike financiranja zgodnjega nakupa stanovanj, ki bi tudi spodbujalo oblikovanje mladih družin. Izkoristiti je potrebno možnosti, ki jih daje posodobljena zemljiška knjiga tudi za hitrejše zamenjevanje in odprodajo lastniških stanovanj, in do leta 2013 zgraditi okoli 20.000 novih socialnih – subvencioniranih stanovanj (za reševanje problema barakarskih naselij ali drugih podstandardnih stanovanj) ali pa ponuditi minimalne parcele z nujno komunalno opremo za samogradnjo. Po nacionalnem stanovanjskem programu bomo v letih 2005 in 2006 zgradili 2250 in 2700 neprofitnih stanovanj ter zagotoviti za reševanje najnujnejših socialnih problemov na stanovanjskem področju tudi vsaj 100 bivalnih enot, namenjenih stanovanjskemu reševanju socialno ogroženih oseb, ki naj bi bile zgrajene ali pridobljene v skladu s pravilnikom o minimalnih tehničnih zahtevah (npr. za reševanje problema brezdomcev, barakarskih naselij, Romov).

Zdravje. Cilj javnozdravstvenih politik in ukrepov je podaljšanje življenjske dobe in življenja brez bolezni. Da bi to dosegli, se moramo spopasti s kompleksnimi vzroki bolezni, tistimi, na katere lahko vplivamo kot posamezniki, in tistimi, ki jih pogojuje družbeno okolje. V Evropi so se nakopičila številna znanja in izkušnje na področju javnega zdravja. Nova spoznanja pomenijo v našem prostoru pomemben družbeni izziv in terjajo številne spremembe na raziskovalnem, izobraževalnem in izvedbenem področju. Ukrepi, ki bodo izboljšali zdravje in kvaliteto življenja, so prednostno naravnani na naslednja področja, za katera je potreben širok družbeni konsenz:

- oblikovanje celostnih medresorskih strategij za zmanjševanje kroničnih nenalezljivih bolezni in spremembo življenjskega sloga, vključno s strategijo celovite prehranske politike in strategijo vzpodbujanja telesne dejavnosti;
- oblikovanje strategije na področju preprečevanja samomora in poškodb;
- oblikovanje celovite politike spopadanja z alkoholom;
- mreženje in sodelovanje z nevladnimi organizacijami s ciljem povečati informiranost, ozaveščenost, akcijske kompetence in socialni kapital.

Posebej velja izpostaviti ukrepe za najbolj ranljive družbene skupine.

V sistemu zdravstvenega varstva in na drugih področjih, ki so povezana z zdravstvom, bo v naslednjih letih potrebno dopolniti in spremeniti nekatere dosedanje rešitve in pospešiti že začete procese izboljšav. Spremembe sistema zdravstvenega varstva bodo temeljile na večji solidarnosti pri zagotavljanju sredstev za z reformo dogovorjene zdravstvene pravice in večji pravičnosti pri njihovem razporejanju, enaki dostopnosti do zdravstvenih pravic za vse uporabnike, povečevanju te dostopnosti, večji transparentnosti in s tem skrajševanju čakalnih dob, večji kakovosti in učinkovitosti sistema zdravstvenega varstva, aktivnejši vlogi uporabnikov in boljšem nadzoru. Spremembe bo potrebno zasnovati tako, da bodo javna sredstva za zdravstvo ostala v okvirih dolgoročne fiskalne vzdržnosti.

V javni obravnavi je predlog zdravstvene reforme, ki kot cilje izpostavlja: (i) pravičnost in solidarnost pri zagotavljanju sredstev za zdravstveno varstvo (poiskati bo potrebno ustrezen način za solidarno zavarovanje socialno najbolj ogroženih državljanov); (ii) razporejanje sredstev po potrebah državljanov ter izboljšana učinkovitost zdravljenja (konkurenca med zdravstvenimi izvajalci, glavarina v osnovnem zdravstvenem varstvu, plačevanje po zahtevnosti obravnave v bolnišničnem zdravstvenem varstvu); (iii) boljša dostopnost do zdravstvenega varstva (določitev najdaljše dopustne čakalne dobe, povečevanje obsega specialistično ambulantne dejavnosti na sekundarni ravni, naložbe v zahtevno diagnostično opremo); (iv) razvoj sistema celovite kakovosti (neodvisna institucija za kakovost zdravstvene oskrbe, razvoj kliničnih smernic in kliničnih poti, notranja presoja in akreditacija izvajalcev); (v) večja učinkovitost regulacije in upravljanja sistema zdravstvenega varstva (razvoj informatizacije in vpeljava elektronskega zdravstvenega kartona, uvedba uprav na ravni managementa s podobnimi pristojnostmi in odgovornostmi kot v gospodarskih družbah, učinkovitejše ravnanje z viri s projekti centralizacije nabav in regulacije cen zdravil).

Izobrazba. Nizka izobrazba je poleg brezposelnosti med glavnimi dejavniki revščine in socialne izključenosti. Povezanost šole z življenjem in življenje, ki je vedno tudi izobraževanje, je stalni cilj in neprekinjeno posameznikovo in družbeno delovanje. Storilnostna naravnost je samo del prizadevanja, da z izobraževanjem postanemo bolj usposobljeni za ustvarjanje posamične in skupne blaginje; z vzgojno komponento izobraževanja pa se pripravljamo za aktivno in polno življenje v katerem izražamo svojo pripadnost skupnosti in se z delom in vključitvijo v družbene procese potrjujemo kot posamezniki in pripadniki skupnosti. Vseživljenjsko izobraževanje bo način življenja in neprekinjena dejavnost. Oblike pa bodo zaradi tega bolj življenjske in manj šolske.